

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Σωφρόνης Χατζησαββίδης , Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Αθανασία Χατζησαββίδου , Γλωσσολόγος
ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Αγγελική Σακελλαρίου , Ερευνήτρια Γ' βαθμίδας του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας Θεόδωρος Νημάς , Σχολικός Σύμβουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης Ιωάννης Μπασλής , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Αλέξανδρος Νικολαΐδης , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Χριστίνα Αργυροπούλου , Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου Ναπολέων Μήτσης , Πρόεδρος του Τμήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Φώτιος Καβουκόπουλος , Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1. / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

Πράξη με τίτλο:

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**Δημήτριος Βλάχος**

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Γεώργιος Χαρ. Πολύζος

Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΣ ΨΗΦΙΑΚΗΣ ΜΑΚΕΤΑΣ,
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΒΑΣΕΙ ΥΠΟΔΕΙΞΕΩΝ
ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ,
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ:
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΕΩΝ / Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης Αθανασία Χατζησαββίδου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά
γράμματα

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ – ΟΔΗΓΙΕΣ	11
Η ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ	15
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΦΩΝΗΤΙΚΗ – ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ	
1. Φωνητική	17
1.1. Η Φωνητική και η προφορά	17
1.2. Οι φθόγγοι	17
2. Φωνολογία	19
2.1. Το φωνολογικό σύστημα. Τα φωνήματα	19
2.2. Οι συνδυασμοί των φωνημάτων	19
α. Ακολουθίες φωνημάτων	19
β. Πάθη φωνημάτων	19
Πάθη φωνηέντων	20
Πάθη συμφώνων	20
2.3. Τα υπερτμηματικά στοιχεία	21
α. Ο τόνος της λέξης	21
β. Ο τόνος της φράσης (επιτονισμός)	22
2.4. Οι συλλαβές	22
3. Η γραφή	22
3.1. Τα γράμματα	22
3.2. Τα τονικά σημάδια	23
3.3. Η στίξη – Τα σημεία στίξης	24
3.4. Ο συλλαβισμός	26
3.5. Οι συντομογραφίες – Η γραφή τους	26
Συνοπτικοί πίνακες	27
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ	
1. Το άρθρο	29
1.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση	29
1.2. Μορφολογία	29
α. Το οριστικό άρθρο	29
β. Το αόριστο άρθρο	30
2. Τα ουσιαστικά	31
2.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	31

2.2.	Γένος – αριθμός	32
2.3.	Μορφολογία	33
	Κλίση – Παρατηρήσεις	34
α.	Κλίση αρσενικών	34
β.	Κλίση θηλυκών	38
γ.	Κλίση ουδετέρων	41
δ.	Άκλιτα ουσιαστικά	45
ε.	Διπλόκλιτα ουσιαστικά	45
	Συνοπτικός πίνακας	46
3.	Τα επίθετα	47
3.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση	47
3.2.	Μορφολογία	48
	Κλίση – Παρατηρήσεις	49
	Άκλιτα επίθετα	56
	Τα παραθετικά των επιθέτων	56
	Συνοπτικός πίνακας	61
4.	Τα αριθμητικά	61
4.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση	61
4.2.	Μορφολογία	61
α.	Αριθμητικά επίθετα	61
	Απόλυτα αριθμητικά	62
	Τακτικά αριθμητικά	62
	Πολλαπλασιαστικά αριθμητικά	64
	Αναλογικά αριθμητικά	64
β.	Αριθμητικά ουσιαστικά	64
	Συνοπτικός πίνακας	65
5.	Οι αντωνυμίες	66
5.1.	Προσωπικές αντωνυμίες	66
5.2.	Κτητικές αντωνυμίες	67
5.3.	Αυτοπαθείς αντωνυμίες	68
5.4.	Οριστικές αντωνυμίες	68
5.5.	Δεικτικές αντωνυμίες	68
5.6.	Αναφορικές αντωνυμίες	69
5.7.	Ερωτηματικές αντωνυμίες	70
5.8.	Αόριστες αντωνυμίες	71
	Συνοπτικός πίνακας	73
6.	Τα ρήματα	74
6.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση	74
6.2.	Μορφολογία	74
α.	Τα παρεπόμενα του ρήματος	74
β.	Ο σχηματισμός του ρήματος	76
γ.	Βοηθητικά στοιχεία σχηματισμού	77
	Το βοηθητικό ρήμα έχω	77
	Το βοηθητικό ρήμα είμαι	78
δ.	Η κλίση. Οι συζυγίες	78

ε.	Παραδείγματα κλίσης	79
	Ρήματα της πρώτης συζυγίας	79
	Ρήματα της δεύτερης συζυγίας	83
στ.	Τα θέματα	94
ζ.	Ιδιόκλιτα (συνηρημένα) ρήματα	94
η.	Ρήματα ελλειπτικά, απρόσωπα και αποθετικά	95
θ.	Ρήματα ανώμαλα	95
ι.	Οι μετοχές	95
	Συνοπτικός πίνακας	99
7.	Επιρρήματα	100
7.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	100
7.2.	Μορφολογία	100
α.	Καταλήξεις	100
β.	Τα παραθετικά των επιρρημάτων	101
8.	Προθέσεις	102
8.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	102
8.2.	Μορφολογία	103
9.	Σύνδεσμοι	104
9.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	104
9.2.	Μορφολογία	104
10.	Επιφωνήματα	105
10.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	105
11.	Μόρια	107
11.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση – Είδη	107

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΥΝΤΑΞΗ

1.	Κείμενο – Περίοδος – Πρόταση	109
1.1.	Το κείμενο και η περίοδος: ορισμοί	109
1.2.	Η πρόταση: ορισμός	109
1.3.	Η σύνταξη της απλής πρότασης: οι όροι	110
α.	Οι κύριοι όροι της πρότασης	110
β.	Η συμφωνία των κύριων όρων της πρότασης	111
γ.	Η σειρά των κύριων όρων της πρότασης	112
1.4.	Τα είδη της πρότασης	112
	Συνοπτικός πίνακας	115
2.	Το ουσιαστικό και η ονοματική φράση	116
2.1.	Ορισμός – Συνδυαστικότητα – Λειτουργία	116
2.2.	Συντακτικές σχέσεις	117
α.	Ουσιαστικό με άρθρο	117
β.	Ουσιαστικό με ουσιαστικό	117
	Ομοιόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί	117
	Ετερόπτωτοι ονοματικοί προσδιορισμοί	118
γ.	Επίθετο με ουσιαστικό	118
	Συνοπτικός πίνακας	122
3.	Το ρήμα και η ρηματική φράση	123

3.1.	Ορισμός – Λειτουργία	123
3.2.	Το ρήμα και τα παρεπόμενά του	123
α.	Διαθέσεις και φωνές	123
β.	Οι χρόνοι	124
	Η σημασία των χρόνων στην οριστική	125
γ.	Εγκλίσεις και τροπικότητες	126
	Οι εγκλίσεις	127
	Οι τροπικότητες	128
δ.	Το ποιόν ενέργειας	129
ε.	Πρόσωπο και αριθμός	130
3.3.	Η ρηματική φράση και τα στοιχεία της	131
α.	Ρήμα με ονοματική φράση ως αντικείμενο	131
β.	Ρήμα με εμπρόθετη φράση ως αντικείμενο	131
	Συνοπτικός πίνακας	134
4.	Τα επιρρηματικά	135
4.1.	Ορισμός – Λειτουργία – Σύνταξη	135
4.2.	Μορφές	136
4.3.	Σημασίες	136
	Οι ειδικότερες σημασίες των προθέσεων	138
α.	Κοινές προθέσεις	138
β.	Λόγιες προθέσεις	140
5.	Σύνδεση προτάσεων	145
5.1.	Παρατακτική σύνδεση	145
5.2.	Υποτακτική σύνδεση	146
α.	Ονοματικές προτάσεις	146
β.	Επιρρηματικές προτάσεις	148
γ.	Αναφορικές προτάσεις	151
	Συνοπτικός πίνακας	154

ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ – ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

1.	Η σημασία, η λέξη και το λεξιλόγιο	155
2.	Το λεξιλόγιο και οι σημασίες της νέας ελληνικής	157
2.1.	Η καταγωγή των λέξεων	157
2.2.	Ο σχηματισμός των λέξεων	158
α.	Παράγωγες λέξεις	158
	Παράγωγα ρήματα	158
	Παράγωγα ουσιαστικά	158
	Παράγωγα επίθετα	159
	Παράγωγα επιρρήματα	160
β.	Σύνθετες λέξεις	160
	Σύνθεση με αχώριστα μόρια (προθηματοποίηση)	160
	Η σύνθεση με ένωση λέξεων	161
	Παρασύνθετες λέξεις	161
γ.	Πολυλεκτικά σύνθετα	162
δ.	Γνήσια και καταχρηστική σύνθεση	162

ε. Αρκτικόλεξα και ακρωνυμίες	162
2.3. Οι σημασίες των λέξεων	163
Συνοπτικός πίνακας	167

ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ – ΚΕΙΜΕΝΟΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑ

1. Η Πραγματολογία	169
2. Η Κειμενογλωσσολογία	172
2.1. Το κείμενο και η έννοιά του	172
2.2. Κειμενικά είδη	174
α. Γραπτά κειμενικά είδη	174
β. Προφορικά κειμενικά είδη	176
2.3. Υφολογία	179
α. Η έννοια του ύφους	179
β. Το ύφος της νέας ελληνικής	180
γ. Ύφος και σχήματα λόγου	181
Συνοπτικοί πίνακες	182

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Κατάλογος των συχνότερων ανώμαλων ρημάτων	183
Ευρετήριο όρων και ονομάτων	193
Βιβλιογραφία – Διαδικτυακές διευθύνσεις	199

Πρόλογος – Οδηγίες

Ένα βιβλίο *Γραμματικής* έχει ως κύριο στόχο να περιγράψει μια γλώσσα, ώστε ο αναγνώστης να μάθει από ποιες γλωσσικές μονάδες αποτελείται αυτή, σε ποιες και πόσες κατηγορίες διακρίνονται, πώς συνδυάζονται στον λόγο και πώς χρησιμοποιούνται από τους ομιλητές.

Αυτός είναι ο στόχος της παρούσας *Γραμματικής*, η οποία, ως σχολική, έχει πολλά χαρακτηριστικά των παλαιότερων σχολικών εγχειριδίων αλλά και αρκετά που είναι διαφορετικά. Παρακάτω αναφέρουμε αυτά τα διαφορετικά χαρακτηριστικά για να μπορέσουν οι αναγνώστες να καταλάβουν τις αρχές που διέπουν τη συγγραφή του βιβλίου.

Πρώτο: ο τίτλος του βιβλίου

Το βιβλίο ονομάζεται «*Γραμματική Νέας Ελληνικής Γλώσσας*» και περιλαμβάνει στα περιεχόμενά του την ύλη και των δύο βιβλίων που χρησιμοποιούνταν έως τώρα στο σχολείο, της *Γραμματικής* και του *Συντακτικού*. Εκτός από αυτά, περιλαμβάνει και ένα κεφάλαιο που δεν υπήρχε στα προηγούμενα βιβλία, το κεφάλαιο *Πραγματολογία – Κειμενογλωσσολογία*. Γενικότερα, στο εγχειρίδιο παρουσιάζονται όλα τα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, δεδομένου ότι ο όρος «*Γραμματική*», σύμφωνα με τη νεότερη Γλωσσολογία, έχει ευρύτερη σημασία σε σχέση με το παρελθόν.

Με τον όρο «*νέα ελληνική γλώσσα*» εννοούμε την κοινή νέα ελληνική, η οποία περιλαμβάνει στοιχεία από όλη την πορεία της γλώσσας μας, αλλά και στοιχεία που ενσωματώθηκαν σε αυτή τα νεότερα χρόνια.

Δεύτερο: τα μέρη της Γραμματικής

Ένα κομμάτι λόγου αποτελείται από μονάδες (φθόγγους, γράμματα) που συνδυάζονται μεταξύ τους μέσα σε λέξεις, οι οποίες μπαίνουν σε μια σειρά, που την καθορίζουν οι συντακτικοί κανόνες, ώστε να αποδίδονται διάφορες σημασίες της γλώσσας. Αυτά τα στοιχεία (φθόγγοι, λέξεις, συντακτικοί κανόνες, σημασίες κτλ.) δεν μπορούν να παρουσιαστούν και να αναλυθούν όλα μαζί ταυτόχρονα. Γι' αυτό στην παρούσα *Γραμματική* παρουσιάζονται οι διάφορες πλευρές της νέας ελληνικής χωριστά.

Οι διαφορετικές αυτές πλευρές ονομάζονται στη Γλωσσολογία «*επίπεδα της γλωσσικής ανάλυσης*» και είναι οι εξής:

- Η **Φωνητική**, η οποία εξετάζει και αναλύει όλους τους ήχους που παράγουμε για να μιλήσουμε, αυτούς δηλαδή που ονομάζουμε φθόγγους.

- Η **Φωνολογία**, η οποία εξετάζει και αναλύει τις αφηρημένες μονάδες στις οποίες κατατάσσονται οι ήχοι που παράγει ο ομιλητής και αποτελούν τη βάση της προφοράς μιας γλώσσας, αυτές δηλαδή που ονομάζουμε φωνήματα. Στη Φωνολογία εξετάζουμε και τα στοιχεία με τα οποία γράφουμε, τα γράμματα.
- Η **Μορφολογία**, η οποία εξετάζει, αναλύει και παρουσιάζει τις μορφές που παίρνουν οι λέξεις, όταν χρησιμοποιούνται στον λόγο.
- Η **Σύνταξη**, η οποία εξετάζει και αναλύει τους τρόπους με τους οποίους παρατίθενται οι λέξεις για να συγκροτήσουν προτάσεις.
- Η **Σημασιολογία**, η οποία εξετάζει τις σημασίες των λέξεων, των προτάσεων και των κειμένων. Στην παρούσα *Γραμματική* όμως θα ασχοληθούμε μόνο με τις σημασίες των λέξεων (Λεξιλόγιο).
- Τέλος, η **Πραγματολογία** και η **Κειμενογλωσσολογία**, οι οποίες ασχολούνται με τη χρήση της γλώσσας από τους ομιλητές.

Τρίτο: η ορολογία

Η χρήση γενικών και ειδικών όρων στην περιγραφή μιας γλώσσας αποτελεί αναγκαιότητα. Σε μια *Γραμματική* είναι επόμενο να χρησιμοποιούνται γενικοί και ειδικοί όροι, οι οποίοι όμως διαφοροποιούνται στην ονομασία τους ανάλογα με την εξέλιξη της επιστήμης και τη διατύπωση νεότερων θεωριών. Για τον λόγο αυτό, οι συγγραφείς μιας *Γραμματικής* βρίσκονται, πολλές φορές, σε δίλημμα ποιον όρο να χρησιμοποιήσουν. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι οι περιγραφές της νέας ελληνικής διαφέρουν μερικές φορές μεταξύ τους, όχι μόνο στην ορολογία αλλά και στον τρόπο παρουσίασης των γραμματικών φαινομένων. Αυτό οφείλεται στο ότι είναι δυνατό να υπάρχουν διαφορετικές θεωρίες και ερμηνείες για τα γραμματικά φαινόμενα.

Στην παρούσα *Γραμματική*, σε γενικές γραμμές, χρησιμοποιήσαμε την ορολογία και ακολουθήσαμε τον τρόπο παρουσίασης των γραμματικών φαινομένων που υιοθετήθηκαν μετά το 1976 από τα εγκεκριμένα σχολικά εγχειρίδια *Γραμματικής* και *Συντακτικού*. Όποιες διαφοροποιήσεις υπάρχουν σε σχέση με τα εγχειρίδια αυτά οφείλονται κυρίως στην προσθήκη νέων κεφαλαίων και υποκεφαλαίων, όπως εκείνων της Φωνολογίας και της Πραγματολογίας.

Τέταρτο: η περιγραφή της γλώσσας

Σε μια ζωντανή γλώσσα, όπως είναι η νέα ελληνική, χρησιμοποιούνται συχνά διαφορετικές εκφράσεις, διαφορετικές λέξεις αλλά και διαφορετικές μορφές των ίδιων λέξεων από τους ομιλητές για να δηλωθεί η ίδια ή περίπου η ίδια έννοια. Πολλές από αυτές τις λεκτικές διαφοροποιήσεις των ομιλητών είτε σχετίζονται με την καταγωγή τους, την ηλικία τους, το φύλο τους και το μορφωτικό τους επίπεδο είτε οφείλονται –και αυτό συμβαίνει τις περισσότερες φορές– στο διαφορετικό ύφος που θέλουν να προσδώσουν στον λόγο τους. Μια *Γραμματική* θα πρέπει να περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και αυτές τις διαφορές ως προς τη μορφή και τη χρήση. Η ποικιλία όμως των μορφών και των χρήσεων σε μια ζωντανή γλώσσα είναι πολύ μεγάλη. Γι' αυτό, η παρούσα *Γραμματική* περιορίζεται στην περιγραφή της γλωσσικής ποικιλίας που χρησιμοποιείται τόσο από τους ομιλητές της νέας ελληνικής που κατοικούν στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας όσο και από τα Μ.Μ.Ε. και τα διοικητικά και άλλα έντυπα ευρείας χρήσης.

Πέμπτο: η παιδαγωγική αξιοποίηση

Η περιγραφή των μονάδων μιας γλώσσας και των σχέσεών τους μέσα στον λόγο αποτελεί αναγωγή συγκεκριμένων στοιχείων σε αφηρημένες έννοιες, οι οποίες δε γίνονται πάντα άμεσα αντιληπτές από τον αναγνώστη. Σε μια σχολική *Γραμματική*, αυτή η ανάγκη περιγραφής της γλώσσας γίνεται μεγαλύτερη, γιατί σκοπός της είναι μεταξύ άλλων και η κατανόηση των γραμματικών φαινομένων από τους μαθητές. Γι' αυτό τον λόγο παραθέτουμε μετά από κάθε κανόνα ένα ή και περισσότερα παραδείγματα και στο τέλος κάθε ενότητας συνοπτικούς πίνακες.

Επίσης, στο τέλος του βιβλίου υπάρχει το **Επίμετρο**, όπου δίνονται συνοπτικά οι βασικοί τύποι των συχνότερων ανώμαλων ρημάτων. Το τμήμα όμως που αποσκοπεί κυρίως στην κατανόηση των γραμματικών φαινομένων είναι αυτό που επιγράφεται **Παρατηρώ και καταλαβαίνω**, όπου καλούνται οι μαθητές να παρατηρήσουν και να κατανοήσουν τα γραμματικά φαινόμενα που παρουσιάζονται σε κάθε κεφάλαιο μέσα από μικρά και μεγάλα κείμενα, μέσα από πίνακες κτλ. Κάθε φαινόμενο στη συνέχεια επεξηγείται λεπτομερώς, ώστε να γίνει πλήρως κατανοητό.

Τέλος, η *Γραμματική* αυτή είναι ένα βιβλίο που μπορεί να συμβουλευτείται ο αναγνώστης, για να λύσει κάποιες απορίες του, να μελετά τα παραδείγματα για να κατανοεί κάποια γλωσσικά φαινόμενα κτλ. Αποτελεί δηλαδή ένα βιβλίο αναφοράς, ένα βοήθημα, που αποσκοπεί όχι μόνο στην περιγραφή αλλά και στην καλύτερη χρήση της νέας ελληνικής γλώσσας από τους ομιλητές της.

Η Νέα Ελληνική Γλώσσα

■ Οι ομιλήτές της

■ Η ιστορία της

■ Η σημερινή κατάσταση

Η **νέα ελληνική γλώσσα** χρησιμοποιείται σήμερα από 14 έως 15 εκατομμύρια ανθρώπους σε όλη τη γη. Ο κύριος όγκος των ομιλητών της ανέρχεται στα 11 εκατομμύρια περίπου και ζει στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Τα υπόλοιπα 3 με 4 εκατομμύρια είναι κυρίως ομογενείς Έλληνες που ζουν στις Η.Π.Α., στον Καναδά, στην Αυστραλία, στη Γερμανία και αλλού. Τα τελευταία χρόνια η νέα ελληνική γνωρίζει μεγάλη διάδοση στις βαλκανικές αλλά και σε άλλες χώρες.

Η νέα ελληνική είναι απόγονος της αρχαίας ελληνικής, ανήκει γλωσσολογικά στην ινδοευρωπαϊκή οικογένεια γλωσσών και έχει μια μακρόχρονη ιστορία που, όσον αφορά τον γραπτό λόγο, φτάνει περίπου τα 3.500 χρόνια. Οι απαρχές της θεωρείται ότι βρίσκονται στην επονομαζόμενη **πρωτοελληνική**. Η γραπτή γλώσσα που χρησιμοποιούνταν την περίοδο του μυκηναϊκού πολιτισμού, η **κρητομυκηναϊκή**, είναι η πιο παλιά μορφή της ελληνικής γλώσσας, από την οποία έχουμε γραπτά δείγματα σ' έναν αριθμό πηλινών πινακίδων γραμμένα σε Γραμμική Β. Αυτά τοποθετούνται χρονικά από τον 15ο αι. π.Χ. και εξής.

Όταν αναφερόμαστε στην ελληνική γλώσσα μέχρι τον 3ο αι. π.Χ., δεν αναφερόμαστε σε μια κοινή γλώσσα, αλλά σε ένα σύνολο από διαλέκτους, τις οποίες χρησιμοποιούσαν οι άνθρωποι που ζούσαν στη νοτιοανατολική πλευρά της Ευρώπης, κυρίως στον χώρο περίπου που ονομάζεται σήμερα Ελλάδα, και σε παραλιακές περιοχές της σημερινής Τουρκίας και της σημερινής νότιας Ιταλίας. Οι διάλεκτοι αυτές είχαν πάρα πολλά κοινά στοιχεία, γεγονός που έκανε εύκολη την επικοινωνία μεταξύ ατόμων που μιλούσαν διαφορετική διάλεκτο και δημιουργούσε συνείδηση γλωσσικής ενότητας. Από τον 5ο αι. π.Χ. άρχισε η **απτική διάλεκτος**, που χρησιμοποιούσαν στην πόλη-κράτος των Αθηνών, να αποκτά, λόγω της αυξανόμενης δύναμής της, κύρος και μεγάλη διάδοση έξω από τα όριά της. Η διάλεκτος αυτή, μετά τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου (τέλη του 4ου αι. π.Χ.), άρχισε να διαμορφώνεται σταδιακά σε μια κοινή γλώσσα, αρχικά όλων των Ελλήνων και στη συνέχεια και των εθνών που ζούσαν στη Μ. Ασία (σημερινή Τουρκία), την Αίγυπτο, τη Συρία, τη Μεσοποταμία, την Περσία και έφτανε μέχρι την Ινδία και το Αφγανιστάν. Αποτελούσε για όλο τον τότε γνωστό κόσμο την κοινή γλώσσα επικοινωνίας. Η διεθνοποίηση της ελληνικής γλώσσας ήταν επόμενο να τη διαφοροποιήσει αρκετά από τη μορφή που είχε τον 5ο αι. π.Χ., γεγονός που δημιούργησε αντιδράσεις σε λόγιους της εποχής. Έτσι δημιουργήθηκε μια τάση επιστροφής προς την αρχαία απτική διάλεκτο, ιδιαίτερα τη γραπτή, η οποία ονομάστηκε **απτικισμός**. Στον απτικισμό βρίσκονται και τα πρώτα σπέρματα του γλωσσικού ζητήματος (Καθαρεύουσα – Δημοτική), από το οποίο πέρασε η νέα ελληνική γλώσσα.

Επομένως, η σημερινή νέα ελληνική είναι μια γλώσσα η οποία συνδυάζει στοιχεία από τη γλωσσική μορφή που χρησιμοποιούσαν οι ελληνόγλωσσοι λόγιοι (**Καθαρεύουσα** ή **Αρχαϊζουσα**) και τη γλωσσική μορφή της ελληνικής που χρησιμοποιούσε το μεγαλύτερο μέρος του ελληνόγλωσσου πληθυσμού, το οποίο δε διέθετε κάποια σχολική εκπαίδευση (**Δημοτική**). Σ' αυτήν περιλαμβάνονται και οι **νεοελληνικές**

διάλεκτοι που χρησιμοποιούνται, άλλες σε μεγάλο και άλλες σε μικρό βαθμό, σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας (καππαδοκικά, κρητικά, ποντιακά, τσακόνικα), στην Κάτω Ιταλία (κατωιταλικά) και στην Κύπρο (κυπριακά). Οι διάλεκτοι αυτές, κάτω από την επίδραση της εκπαίδευσης και των Μ.Μ.Ε., συρρικνώνονται με την πάροδο των χρόνων.

Η νέα ελληνική είναι μια ζωντανή γλώσσα που εδώ και πολλά χρόνια ακολουθεί έναν αυτόνομο δρόμο, καλλιεργείται μέσω της εκπαίδευσης, της λογοτεχνίας, του λόγου μαζικής επικοινωνίας και της καθημερινής χρήσης. Γι' αυτό παρουσιάζει μεγάλο αριθμό διαφορετικών ειδών λόγου, το καθένα από τα οποία έχει τα ιδιαίτερα γλωσσικά του χαρακτηριστικά.

Όπως συμβαίνει με πάρα πολλές γλώσσες, η νέα ελληνική παρουσιάζει δύο μορφές, την προφορική και τη γραπτή, οι οποίες διαφέρουν μεταξύ τους σε όλα τα επίπεδα.

Στον προφορικό λόγο χρησιμοποιούνται συχνά ιδιωματικές εκφράσεις, με τις οποίες οι ομιλητές της νέας ελληνικής εκφράζουν τη στάση τους απέναντι στο θέμα συζήτησης, π.χ. *Ποιος τη χάρη σου* (έκφραση επιδοκμασίας για την τύχη του άλλου), *Σιγά τα λάχανα* (έκφραση αποδοκμασίας). Ορισμένες ομάδες ομιλητών (έφηβοι, διάφοροι επαγγελματίες κ.ά.) χρησιμοποιούν στη μεταξύ τους επικοινωνία πολύ μεγάλο αριθμό ξένων λέξεων που προέρχονται από την αγγλική γλώσσα. Συχνή είναι επίσης στην καθημερινή προφορική επικοινωνία η χρήση λεξιλογίου τουρκικής, γαλλικής και ιταλικής προέλευσης. Πιο περιορισμένη είναι η χρήση λεξιλογίου που προέρχεται από ελληνικές διαλέκτους.

Ο γραπτός λόγος στη νέα ελληνική, ο οποίος μέχρι το 1976, οπότε καθιερώθηκε νομοθετικά η χρήση της Κοινής Νεοελληνικής, καλλιεργούνταν σχεδόν αποκλειστικά, με σημαντική εξαίρεση τη λογοτεχνία, σε ποικίλες μορφές της Καθαρεύουσας (Αρχαϊζουσα, Απλή Καθαρεύουσα), έχει αποκτήσει σήμερα μian αυτονομία ενσωματώνοντας στο τυπικό του μορφολογικούς τύπους και λεξιλόγιο από τη Δημοτική και την Καθαρεύουσα. Το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο κατά κανόνα είναι περισσότερο τυπικού ύφους από το λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται στον προφορικό λόγο.

Τέλος, μια τρίτη μορφή, που συνδυάζει προφορικό και γραπτό λόγο, τείνει τα τελευταία χρόνια να χρησιμοποιείται συχνά στην ηλεκτρονική αλληλογραφία, στις διαφημίσεις και σε ορισμένα κειμενικά είδη του δημοσιογραφικού λόγου.

Η νέα ελληνική που μιλάμε και γράφουμε είναι μια γλώσσα ζωντανή, μια γλώσσα που εξελίσσεται καθημερινά αντλώντας και διαμορφώνοντας στοιχεία από πάρα πολλές πηγές.